

BAKANLAR KURULUNUN ÇALIŞMA USULLERİNE DAİR BAZI DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Servet ARMAĞAN

Hey'et halinde çalışan her teşekkülün bir çalışma düzenine, bu düzeni tesbit eden bir metne ihtiyacı olacağı açıktır. Bu metin, bu hey'etin çalışmasının esaslarını önceden göstereceği gibi, çalışmasını da kolaylaştıracaktır.

Bu sebepten, iktisadi gayesi olan dernekler (şirketler)den tutun da, sportif gayeli derneklere, hayır cemiyetleri ve siyasi gayesi olan derneklere (siyasi partiler) kadar, bunların idareci kadroları hey'et halinde toplandığı zaman böyle bir metne ihtiyaçları olur. Tatbikatta da, sayılan cemiyetler çalışma usullerini bir arada derli toplu bir şekilde gösteren bir metne sahiptirler. Bu metnin adına umumiyetle «Tüzük» ismi verilmektedir.

Bir Devlet içinde hey'et olarak çalışan teşekküllerin bazan en büyüğü, Parlâmentolardır. Bu zarurete uyarak Parlâmentoların da bir tüzükleri bulunmaktadır. Bu tüzüklere bizde «İçtüzük» adı verilmektedir. Diğer devletlerin Parlâmentoları da, değişik isimler almakla birlikte, bir İçtüzük'e sahiptirler.

Memleketimizde, 1876 Anayasası ile kurulan Parlâmentolu hayat, yasama organının bir İçtüzüğe sahip olmasını gerektirmiştir (1). O tarihten bugüne kadar da Parlâmentolarımızın daima bir İçtüzüğü olmuştur. Zaten başka bir hal şekli de düşünülemezdi.

(1) 1876 Anayasamızla parlâmento iki meclisten meydana gelmektedir. Parlâmentonun adı «Meclis-i Umumi» dir. «Meclis-i Umumi, Hey'et-i Ayan ve Hey'et-i Meb'usan namlarıyla başka başka iki hey'eti muhtevirdir» (md. 42). Gerek Hey'et-i Ayan ve gerekse Hey'et-i Meb'usan'ın İçtüzükleri notlanarak yeni harflerle tarafımızdan yayınlanmıştır (Bkz. «Memleketimizde İçtüzükler» İstanbul Üniversitesi Yayını, No: 1812/403, İstanbul, 1972).

Bir Devlet içinde hey'et olarak çalışan bir diğer ehemmiyetli organ da Bakanlar Kurulu'dur. Bilindiği gibi, «Bakanlar Kurulu, Devletin önemli işlerinin, başka bir deyimle yüksek yönetim ile ilgili prensip meselelerinin ve bakanlıklar arasında koordinasyonu gerektiren işlerin karara bağlandığı bir kuruldur» (2).

Bu kadar önemli bir işle uğraşan bir hey'etin de bir çalışma tüzüğüne sahip olması gerektiğinde şüphe olamaz. Ancak biraz aşağıda üzerinde duracağımız gibi, bazan bu gereğe riayet edilmediği görülmektedir.

Anayasa gelişmelerimizin seyri içinde bu mevzua bakacak olursak, şöyle bir manzara ile karşılaşırız :

1876 Anayasası 29. md. sinde şu hükmü sevk etmek suretiyle Bakanlar Kurulu'nun çalışmasına ait bir kısım kaideleri koymuştu: «Vükelâdan herbiri dairesine ait olan umurdan, icrası me'zuniyeti tahtında bulunanları usulüne tevfi kan icra ve icrası me'zuniyeti tahtında olmayanları Sadr-ı Âzam'a arzeder. Sadr-ı Âzam dahi o mâkule mevaddan müzakereye muhtaç olmiyanları muktezasını icra veyahut tarafı Hazret-i Padişahi'den isti'zan ederek ve muhtacı müzakere bulunanları Meclis-i Vükelâ'nın müzakeresine arzeyliyerek müteallik buyurulacak İrade-i Seniyye mucibince iktizasını ifa eyler. Bu mesalihin enva' ve derecâtı nizam-ı mahsus ile tayin olunacaktır».

Görülüyor ki, 1876 Anayasası, bakanların yapacakları işi ikiye ayırıyor: Kendilerinin yapabileceklerini bizzat, yapmaya yetkili olmadıklarını ise, Başbakan'a sunulmasını emrediyor. Başbakan da görüşülmesi gerekmeyenlerin gereğini yerine getirecek, görüşülmesine zaruret olanları ise Padişahdan (Devlet Başkanı) izin alarak Bakanlar Kurulu'nda görüşecektir. Daha sonra verilen karar da Padişahın İrade-i Seniyye'si gereğince tatbik edilecektir.

Bakanlar Kurulunun çalışmasına ait bu şekilde kaide koyan 1876 Anayasasının bu maddesi, Anayasanın 1909 daki değişikliği ile şu şekle girmiştir :

«Vükelâdan herbiri dairesine ait olan umurdan me'zuniyeti tahtında bulunanlar usule tevfi kan icra ve icrası me'zuniyeti tahtında

(2) Bkz. GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Bakanlar Kurulu'nun Çalışma Usulleri, SBFD., c. XXII, No. 3, sh. (103-111), 103.

olmayanları Sadr-ı Âzam inha eder. Sadr-ı Âzam dahi o makule mevaddan müzakereye muhtaç olmayanları doğrudan doğruya ve muhtac-ı müzakere bulunanları Meclis-i Vükelâda ba'del muzakere muhtac-ı tasdik olduğu takdirde arzeder ve muhtac-ı tasdik olmayanlar hakkındaki Hey'et-i Vükelâ kararını tebliğ eyler. Bu mesalihin enva' ve derecâtı kanun-u mahsusla tayin olunacaktır. Şeyh-ül Islâm muhtac-ı müzakere olmayan mevaddı doğrudan doğruya arzeder». 1909 değişikliği, yürütme ve yasama münasebetlerinde bazı değişiklikler getirdiği gibi, Padişahın durumunda da değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler, yasamanın kuvvetlenmesi, Padişahın durumunun ise, eskisine nazaran biraz zayıflaması istikametindedir.

Bu hükümde de, aynı özellik görülmektedir. Yeni değişiklikde, bakanların durumunda bir değişiklik yoktur. Ancak Başbakan, tasdike ihtiyacı olmayan konularda, doğrudan doğruya, yâni Padişahın iznini almadan Bakanlar Kurulunda o mes'eleyi görüşecek ve icra safhasına koyabilecektir. Ayrıca icra edilmesi için de Padişahın Irade-i Seniyye'sine artık ihtiyaç kalmamıştır.

İki metin arasındaki bir diğer fark da, Bakanlar Kurulunun çalışma usullerini düzenleyen metnin adının, birincisinde «nizam-ı mahsus», ikincisinde ise, «kanun-u mahsus» (3) şeklinde geçmesidir. İkinci ve daha mühim olan fark, 1909 daki durumda, tasdiki gerekmeyen konuların da bulunabileceği kabul edilmiştir. Diğer taraftan, artık Irade-i Seniyyeye de lüzum kalmamaktadır.

Bu 29. md. 1914 tarihindeki iki değişiklikde de aynen kalmıştır.

20 Ocak 1337 (1921) tarihli Anayasa'da bu konuda herhangi bir hüküm sevkedilmemişti. Bunun gibi, «Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i intihabına Dair Kanun» (4) da da hüküm mevcut değildi.

(3) 29. md. ye dayanılarak daha sonra çıkarılan Bakanlar Kurulu İçtüzüğünde, «Nizamnâme» tabiri geçmektedir. Bu suretle 1876 daki tâbire uygun hareket edildiği görülmektedir. Şu da var ki, çıkarılan bu İçtüzük, 1876 Anayasasının 1909 tarihindeki değişikliğinden evvel çıkarılmış olduğundan, bu tâbirin kulianılması normaldir. Bu İçtüzüğün değiştirilmesine dair İçtüzük de, aynı şekilde «Kanun» değil «Nizamnâme» tâbirini kullanmaktadır (Metinleri için bkz. Ek - I. II).

(4) Bkz. Düstur, 3. tertip, c. 1, sh. 6. Bu kanundan sonra çıkarılan «Hey'et-i Vekile Reisi'nin Vazife ve Mes'uliyeti Hakkında Hey'et-i Umumiye Kararı»nda da bir hüküm mevcut değildir (Metin için bkz. Düstur, 2. tertip, c. 4, sh. 75).

20 Nisan 1340 (1924) tarihli Anayasa da bu mevzua dair bir hüküm sevketmemiştir. Sadece 47. md. sinde «*Verilerin vazifesi ve mes'uliyetleri mahsus kanunla tâyin olunur*» (1937 değişikliğinden sonra), 48. md. sinde ise, «*Vekâletlerin teşkili tarzı, mahsus kanuna tâbidir*» (1937 değişikliğinden sonra) şeklinde hükümler sevketmiştir. Bu metinlerin, konumuzla ilgisinin olmadığı açıktır.

Anayasalarımızın bu konudaki ilgisizliğinin son örneği 1961 Anayasa'sında görülmektedir. Her nedense, 1961 Anayasa'sını hazırlayanlar da, Bakanlar Kurulu'nun çalışma şekline ait bir kaide koymamışlardır.

Ankara Tasarısı'nda da bir hüküm bulunmamaktadır. Bu tasarı «*Bakanların şahsî durumları ile ilgili*» hususlar için bile bir özel kanun çıkarılmasını istediği halde, Bakanlar Kurulunun çalışmasına ait bir hüküm sevketmemiştir.

Aynı şekilde İstanbul Tasarısı'nda herhangi bir hükme rastlamamaktayız.

Görülüyor ki, halen Türkiye'de Bakanlar Kurulu'nun çalışmasını düzenleyen bir metin mevcut değildir. Böyle bir metnin mevcudiyetinin zorunlu olduğu açık olmakla birlikte bugüne kadar nedense, bir İçtüzük yapılmamıştır.

O halde, Bakanlar Kurulu nasıl çalışmaktadır veya çalışabilmektedir? Diğer taraftan Bakanlar Kurulu'nun bakmakla vazifeli olduğu işler nazara alınır, böyle bir metnin yokluğu nasıl bir tatbikata sebep olmakta, ne gibi güçlükler ortaya çıkarmaktadır?

Halen Bakanlar Kurulu'nu bir çok işlerin işgal ettiğini görmekteyiz. Bu işlerin çokluğu bir yana, çok ehemmiyetsiz bir takım işlerin de Bakanlar Kurulu'nda görüşülüp karara bağlanması gerektiğinden, Bakanlar Kurulu âdetâ «*fuzulî işgal*» e uğramıştır.

Bakanlar Kurulu'nun kararlaştırmakla vazifeli olduğu şu işleri misâl olarak verirsek, Bakanlar Kurulu'nun ne kadar boş zaman kaybettiği daha iyi anlaşılır: (5) :

(5) Bkz. GÖZÜBÜYÜK, op. cit., 104.

1 — Oyun kâğıtlarının fiyatları Bakanlar Kurulu'nca tesbit edilir (6),

2 — Yabancı ülkelerden damızlık almak üzere teşkil edilecek komisyon üyeleri Bakanlar Kurulunca atanır (7).

3 — Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünde asıl görevleri üzerlerinde kalmak üzere, öğretim, araştırma ve derleme çalışmalarına geçici olarak katılanlara ders ve konferans saati veya inceleme ve araştırma için ödenecek gündelikler her yıl Bakanlar Kurulunca yeniden tesbit edilir (8).

Son senelerde bunlara daha yenileri de eklendiğinden (9), Bakanlar Kurulu'nun ne kadar ehemmiyetsiz işlerle meşgul olduğu veya edildiği bir defa daha ortaya çıkar.

Bu konuda bir ayıklama yapılması için 1953 yılında bir komisyon kurulmuş, bu komisyon da Bakanlar Kurulu'nu işgal eden konuları ve ilgili mevzuatı tesbit etmiştir (10). Aynı şekilde Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırma Raporunda (Mehtap Raporu) (11) da bu hususlar sayılmıştır. Memleketimizin değerli İdare Hukukçularından Prof. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK'e göre, zamanla Bakanlar Kurulu'nun görevlerinin arttırılmasının sebepleri arasında «idareye karşı duyulan itimatsızlığı veya kanunu uygulama durumunda olan idarecilerin sorumluluğu Bakanlar Kuruluna bırakmak istemelerini saymak mümkündür» (12).

Bu tasfiyenin nasıl yapılması gerektiği konusunda iki fikir vardır :

1 — Bakanlar Kurulu'nu işgal eden bu konuların tasfiyesi, bir çok kanunlarda değişiklik yapılmakla mümkündür.

(6) 1118 s. K. nun 4584 s. K. la değişik 2. md. si.

(7) 2490 s. K. nun 28. mr. sine bir fıkra eklenmesi hakkında 2902 s. K. nun 1. md. si.

(8) 7163 s. K. nun 29. md. si.

(9) GÖZÜBÜYÜK, 104.

(10) İbid., 103.

(11) Bkz. Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırma Raporu, Ankara, 1963, sh. 9.

(12) GÖZÜBÜYÜK, 104.

2 — «Bakanlıkların Kuruluşu Hakkındaki 4951 sayılı kanuna, Bakanlar Kurulu'nun, lüzum göreceği görevli bakanlıklara veya başka mercilere devir, gerektiğinde bakanlıklara yahut başka mercilere ait görevlerden lüzum gördüklerini kendisine mal eyleme veya bir bakanlık veya merciden öbürüne görev devretme yetkilerini tanıyan genel bir hükmün» eklenmesi ile mümkündür (13).

İkinci görüşe benzer bir görüş de Devlet Plânlama Teşkilâtı içinde kurulan «İdareyi ve İdarî Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonu» tarafından ileri sürülmüştür. Buna göre, «...yürürlükteki kanunlara göre, Bakanlar Kurulunca yerine getirilen ve mahiyetleri ekli listede açıklanan işlemlerin sonuçlandırılması yetkisi, aynı listede belirtilen Bakanlık ve Dairelere devredilmiştir» şeklinde bir hüküm konulmalı ve değiştirilmesi gereken kanunların listesi gösterilmelidir.

Kolay olması bakımından, biz de Prof GÖZUBUYUK ile birlikte (14), ikinci görüşe katılmanın mümkün olduğuna inanıyoruz.

İkinci olarak, Bakanlar Kurulu'nun çalışmasını gösteren bir İçtüzüğün yokluğu Bakanlar Kurulu'nun çalışmasında ayrı bir takım güçlükler ortaya çıkarmaktadır. İçtüzük olmadığı için, müzakerelerin nasıl yapılacağı, kararların nasıl alınacağı ve hatta nasıl imza edileceği, tutanak tutulup tutulmayacağı belli değildir.

Bugünkü tatbikatta tutanak tutulmamaktadır. «27 Mayıs 1960 dan sonra Bakanlar Kurulu toplantılarında, Başbakanlık Müsteşarı tarafından, bir ara tutanak tutulmuştur» (15). Alınan kararların ise, bazan not halinde, bazan da ağızdan Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi'ne bildirilmek suretiyle metin haline gelmesi sağlanmaktadır. Bazan da bu vazîfeyi Devlet Bakanlarından biri yapmaktadır (16). Alınan kararların imzalanması ise, çoğu defa «elden imza» usulü ile yapılmaktadır. Bazan da «toplantısız karar alma» yoluna gidilmek zorunda kalınmaktadır. «Çoğu zaman sorumlu idari birimlerce hazırlanan karar taslaklarının, Bakanlar Kurulunda görüşülmeden, elden bakanlıktan bakanlığa dolaştırılmakta, «formalite» böylece tamamlanmaktadır» (17).

(13) Mehtap Raporu, sh. 11.

(14) GÖZUBÜYÜK, 105.

(15) Bkz. İbid., 106.

(16) İbid., 106.

(17) Mehtap Raporu, sh. 8.

Bu konuda şunu da belirtelim ki, Bakanlar Kurulu'nun çalışmalarını tanzim etme vazifesi «Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı» na verilmiştir. Bu dairenin vazifesi iki grupta toplanmaktadır: 1 — Bakanlar Kurulu'nun çalışmaları ile ilgili hazırlıkları yapmak, Bakanlar Kurulu kararlarının metinlerini hazırlamak ve imzaya hazır hale getirmek, 2 — Kanun tasarısı ile tüzüklerin tasarılarını incelemek ve böylece mevzuat arasında âhengi sağlamak» (18).

Prof. GÖZÜBÜYÜK, bu görevlerden bir kısmının Danıştay'a verilmesinin mümkün ve lâzım olduğunu belirtmektedir (19).

Buraya kadar anlattıklarımızdan ortaya çıkan şudur ki, Bakanlar Kurulu «*fuzulî yere işgal*» edilmekte ve çalışmasını tanzim edecek bir İçtüzükden mahrum olarak çalışmaktadır.

Aşağıda Ek olarak iki metin yer almaktadır. Bu metinler memleketimizde Bakanlar Kurulu'nun çalışmasını tanzim eden ilk ve şimdilik son metinlerdir. Gerek bu özelliği ve gerekse, bu İçtüzükte yer alan «*ilgi çekici hükümlerden*» istifade edilmesi mümkün olduğundan (20), ek olarak takdim etmeyi uygun bulduk.

İçtüzüğün metnini vermeden evvel bazı açıklamalarda bulunmak gerekir :

1 — Ek'deki Bakanlar Kurulu'nun İçtüzüğü, 1876 Anayasası'nın 29. md. sine istinaden çıkarılmıştır. Ancak tasdik tarihinden anlaşıldığına göre (1909), bu İçtüzük İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra, fakat Anayasa'nın 1909 değişikliğinden evvel tasdik edilmiştir. Yâni Anayasa'nın bir emri olmasına rağmen, Anayasa'nın mer'iyette girmesinden 32 sene sonra tasdik edilip tatbik edilmeye başlanmıştır.

2 — Ek - II deki İçtüzük, Ek - I deki İçtüzüğü değiştirmektedir. Ancak isimleri arasında fark müşahede edilmektedir. Birincisinin ismi «*Meclis-i Vükelâ Nizamnâme-i Dahilisi*» olduğu halde, ikinci-

(18) GÖZÜBÜYÜK., 108.

(19) Bkz. İbid., 108-109.

(20) İbid., 107.

sinin ismi «*Meclis-i Vükelânın Vezcifine Mütedair 9 Rebi'ülevvel 1327 tarihli Nizamnâme-i Dahiliyi Muaddil Nizamnâme*» dir. Bu, isim, sanki ikinci Nizamnâme'nin bir başka Nizamnâme'yi değiştirmiş olduğu intibahı uyandırmaktadır. Çünkü birincisinin isminde «*Meclis-i Vükelâ'nın Vezaiifi*» tâbiri bulunmadığı gibi, o İçtüzük, Meclis-i Vükelânın vazifelerini bildiren bir Tüzük de değildir.

Ama ikinci İçtüzük'ün birincisini değiştirmek niyetiyle çıkarıldığında şüphe etmemek gerekir.

3 — Her iki Nizamnâme de Anayasa'nın (1876 ve 1909 değişikliği) 29. md. sine istinaden çıkarıldığından, bu md. nin metni ile birlikte verilmiştir. Ancak birinci İçtüzükte geçen (md. 9) «*Vezaif-i Vükelâ Kanunu*»nun 99. md. si verilememiştir. Çünkü bu kanun, bütün aramalarımıza rağmen bulunamamıştır.

4 — 1876 Anayasası'nın 1909 daki değişikliğinden sonraki 29. md. sinde Bakanlar Kurulu'nun çalışmasının «*kanun-u mahsusla*» tâyin olunacağı belirtildiği halde, bir kanun değil, yine bir Nizamnâme çıkartılmıştır. Ya Anayasa'nın değişikliğindeki «*kanun*» kelimesi «*düzenleyici bir metin*» mânasında kullanılmıştır, ya da, kanunla düzenlenmesi istenmiş olmasına rağmen, buna riayet edilmemiş, bir Nizamnâme yapılmıştır.

5 — İçtüzük oldukça eski bir dil ile yazıldığından, bazı kelimelerinin açıklanmasının verilmesi uygun görülmüştür. Alfabetik sırayla verilen bu kelimelerin bazılarının başında (b) kısaltması vardır. Bu kısaltma, o kelimenin genel mânasının değilde, bu metinde geçen mânasının verildiğini ifade eder.

6 — Ek - I deki İçtüzük bundan evvel, A. S. GÖZUBÜYÜK tarafından da, yeni harflerle verilmişti (Bkz. dip not 2 deki Makalenin Ek'i). Ancak bunda bazı yazılış hataları olduğu gibi, bu İçtüzük'ün tādili verilmediği için eksikdir de.

EK — I

1293 (1876) Anayasası, md. 29 :

«Vükelâdan herbiri dairesine ait olan umurdan, icrası me'zuniyeti tahtında bulunanları usulüne tevfikân icra ve icrası me'zuniye-

ti tahtında olmayanları Sadr-ı Âzam'a arzeder. Sadr-ı Âzam dahi o makule mevaddan müzakereye mühtaç olmıyanların muktezaasını icra veyahut tarafı Hazret-i Padişahî'den isti'zan ederek ve muhtac-ı müzakere bulunanları Meclis-i Vükelâ'nın müzakeresine arzeliyerek müteallik buyurulacak İrade-i Seniyye mucibince iktizasını ifa eyler. Bu mesalihin enva' ve derecâtı nizam-ı mahsus ile tâyin olunacaktır».

Meclis-i Vükelâ Nizamnâme-i Dahilisi

9 Rabi'ülevvel 1327 — 18 Mart 1325

(31 Mart 1909)

(Takvim-i Vekayi' ile neşir ve ilâm: 29 Cemaziyülulâ 1329 —
15 Mayıs 1327, Numara 834)

BİRİNCİ FASIL

Usul-ü İçtima ve Müzâkere

Madde : 1 — Meclis-i Vükelâ icâb-ı maslahâta göre Sadr-ı Âzam'ın tâyin edeceği vakitte içtimâ eder.

Madde : 2 — Âmedi-i Divân-ı Humâyûn Meclis-i Vükelâ'nın zabt-ı müzakeretine ve sadâret mektubçusu müzakereye konulan evrâkın kıraatine memurdur ve Meclisin umûr-u tahririyesini idâre için Âmedi muavini ile hulefâsından bir veya birkaçı dahi bulundurulur.

Madde : 3 — Meclis-i Vükelâ'nın hîn-i içtimâında müzâkere olunacak mevâddın sadâret mektupçuluğu ma'rifeti ile bir hulâsa-i müzakeresi yapıp hazırlanır.

Madde : 4 — Müzakere olunacak evrak hangi daireye ait ise, o dairenin nâzırı bulunulmadıkça mevki-i müzakereye konulmaz.

Madde : 5 — Meclis içtimâ ettikte, evvelâ mukaddemki içtimâda cereyan eden müzâkerâtın zabıtnâmeleri ve bâdehu müzâkereye konulacak mevâddın müzakeresi kıraat olup, zabıt karara muvafık

ise, kabul, ve bir sehiv var ise, tashih ile, evvelki meclisde hâzır bulunan âza canibinden başka başka imza edilür.

Madde : 6 — Zabıtnâmeler imzâ olunduktan sonra herbir nâzırın müsta'cel bir ifâdesi var ise, ânı Meclise arz eyler ve bâdehu, müzâkere edilecek diğér hususâtın ehemmiyetine göre hangisi Makam-ı Sadâret'ten tercih olunur ise, ânın evrâkı kıràat olunur.

Madde : 7 — Meclis-i Vükelâ'nın idâre-i müzakerâtı ve âzasından rey suâli, Sadâretin vazife-i mahsûsasıdır. Esna-i müzâkerede mutalâa irâd edecek zâtın evvelce Makam-ı Sadâret'den müsaade talep etmesi lâzımdır. Hitam bulmuş olan izahât ve müzakerâtın iadesi teklif olunamaz.

İKİNCİ FASIL

Meclis-i Vükelâ Kararlarının Suver-i İcraiyyesi

Madde : 8 — Meclis-i Vükelâ kararlarının muamelâtı, aksam ve derecâtı mesâliha göre mazbata yapılmakla veya Makam-ı Sadâret'den ara tezkeresi ile bilisti'zan sâdır olacak İrade-i Seniyye mucibince icrâ olunur. İsti'zana mühtaç olmayan işler tahrirat ve tezkereler ile mahallerine bildirilir. İstikraz akdine ve harb ve sulh ve idare-i örfiyye i'lânına ve kuvve-i berriyye ve bahriyyenin tamamen veya kısmen seferberlik haline vaz'iyile sevk ve tesyirine ve Meclis-i Umumi'nin mevcut olmadığı zamanlarda kararnâme tanzimine ve müvazene haricinde fevkalâde mesarif-i mübreme ihtiyarına ve imtiyazât ve mukavelâta ve devair-i idare için nizamât tanzimine ve ahkâm-ı muahedâta ve Devlet-i Âliyye ile düvel-i ecnebiyye beydinde ihtilâfı müeddi olan umur-u mühimme-i siyasiyyeye dair kararlar ve ehemmiyeti cihetiyle Hey'etin tensib edeceği masalâhatlar mazbata ile, ve bunların haricindeki mühtac-ı isti'zan olan mesâlih Meclisin müzakeresine tevfikân Makam-ı Sadâret'den tezkereler ile arz ve isti'zân olunur.

Madde 9 — Meclis-i Vükelâ'nın kararları için mutlaka zâbıtname tanzim ve Hey'et tarafından imza meşruttur. Ve bir Meclisde

mâzuren bulunamayan zevât Vezaif-i Vükelâ Kanununun (1) doksan dokuzuncu maddesi (2) hükmüne ittibaen ertesi Meclisde evvelki kararın zabtını imza eder ve mazbatalar mâzereti olan zevâtın hanelerine gönderilerek mühürlendirilir.

Madde : 10 — Meclis zabıtnâmeleri amedî odasında tanzim ve hıfzolunur. Ve her Meclisde karar verilen maddelerin suret-i müzakerâtı ve netaici sırasıyla bend bend tahrir olunur ve işbu zabıt-

(1) Bu isimde bir kanun ve hatta nizamnâme, bütün aramalarımıza rağmen bulunamamıştır.

O devrin Hukuk-u Esasiyye hocası CELÂLEDDİN ÂRİF Bey kitabında, 29. md. nin 1909 daki değiştirilmiş metninde geçen «kanun-u mahsus»un henüz yapılmadığını yazmaktadır (Bkz. Hukuk-u Esasiyye, ikinci sınıf dersleri, Dersaadet, 1325, sh. 165). Aynı ifade kitabın daha sonraki basılarında da geçmektedir: 1329 (sh. 162), 1330 (sh. 188).

Eğer bu ifadeler, buradaki «Vezaif-i Vükelâ Kanunu»na ait ise, bu kanunun yapılmamış olduğu söylenebilir. Yok eğer sunduğumuz Nizamnâme-i Dahili kastediliyorsa, bu takdirde, kitabın sonraki basılarında bu ifadelerin geçmemesi gerekirdi. Öyle anlaşılıyor ki, bu ifadeler yukarıdaki maddedeki «Vezaif-i Vükelâ Kanunu»na aittir, ve bu kanun, hiç değilse, 1330 tarihine kadar yapılmış değildir.

Diğer taraftan, Başbakanlık Arşivi, Yıldız Evrakı arasında (Kısım, 23, Nu: 71, Zarf No: 11, Evrak No: 1795/1, 2) bulduğumuz bir taslak bu ismi taşımaktadır. Evvelâ siyah mürekkeple kaleme alınan, sonradan kırmızı mürekkeple düzeltmelerin yapıldığı ve bu düzeltmelere göre temize çekildiği bu taslakın adı «Vükelâ-i Devlet-i Âliyye'nin ve Meclis-i Vükelâ'nın Vezaifi Hakkında Kararnâme'dir». Bu metnin ismi «Kararnâme» olmasına rağmen, maddelerde bazan «Kanun» diye zikredilmektedir. Kararnâme 102 md. ve 1 «Hâtime» den ibarettir.

Bu taslağın bulunduğu Dosya içinde Meclis'den çıkacak kanunların adını kapsayan ve 1327 tarihli mührü taşıyan listede, ikinci derecede önemli görülen kanunların arasında «Nczaretlerin Vezaifi Kararnâmesi» adlı bir kanun gördüm; yaptığım incelemeler sonunda, bu iki kanun tasarısının aynı kanun olduğu, tasarının hazırlanıp teksir edildiği, ancak meclislerden geçerek kanunlaşmamış bulunduğu kanaatine vardım.

(2) 1 nolu notda ismi geçen tasarının 99. md. si şöyledir :

«Vükela-i Devlet-i Aliyenin ve Meclis'i Vükelânın Vezaifi Hakkında Kararnâme'dir»

«Doksan Dokuzuncu Madde: Devlet-i Aliyye'nin hukuk ve istikbâl ve tamamıyyet-i mülkiyesi ve emniyyet-i hariciyye ve dahiliyyesi aleyhinde vukubulan kâffe-i harekât ve tecemmuat üzerine ittihazı lâzım gelen tedabir-i esasiyye ve muvakkate ve münasebât ve muamelât-i hariciyyece

ların müsveddeleri Âmed-i Divân-ı Hümayûn mârifetiyle tetkik ve müzakerât-ı Meclise tevfik kaydettirilir ve mühtac-ı isti'zan olan mevaddın mazbata arz tezkereleri yazılıp mühtac-ı isti'zan olmayan hususâtın zabıtları sureti sekizinci maddenin ikinci fıkrasında beyan olduğu veçhile ait olduğu mahallere tahrirat ve tezkere ile tebliğ olunmak üzere mektub-u Sâdaret kalemine tevdi' olunur ve zeyilleri Amedi-i Divân-ı Hümayûn me'muriyetinin mühr-ü mahsusıyla mühürlenir.

Madde 11 — Meclis-i Bükelâ'ya havale olunan evrakın her nâzır tarafından istenildiği zaman görünebilmek üzere müteselsil numara ile bir defteri tutulacak ve her dairenin ne kadar muhavvel kâğıdı bulunduğu işbu defterin kısm-ı mahsuslarında gösterilecektir.

9 Rebi'ülevvel 1327-18 Mart 1325
(31 Mart 1909)

(Düstur, 2. ter., c. 1, sh. 143-145)

tayin ve tâdil ve tebdiline lüzum görünecek meslek-i siyasiye mürettep mülâhazât-ı mühimme ve bir muharebe veya hâdise-i mulkiyeden dolayı asker ve donanma sevki ve asakir-i redife ve mustahfazanın cem' ve teslihi ve bunların celb ve iadesi hususâtına müteallik kararlar ve islâhât-ı mühimme-i askeriyyeye dair mevad ve vükâlâ ile Hey'et-i Meb'usan arasında zuhur edecek ihtilâfât, her vekâletin vezaif-i muayyenesi daire sinde arz ve teklif edeceği islahât ve tanzimat ve bir dairenin muvazene cedveli'nin bir faslında, tahsisâtın diğerine nakli hakkında vukubulacak iş'arât ve istikraz akdine dair Maliye Vekâletinden arz olunacak mukavelât ve umur-u nafiaya müteallik tesisât-ı cesime ve ihtiraat ile bunlara dair imtiyazât ve mukavelât ve düzel-i ecnebiyye ile akdolunacak muahedât ve mukavelât veya mevcut mukavelât ve muahedât üzerine icra edilecek tadilât ve işbu kanunun sekizinci ve yirmi ikinci ve elli beşinci maddelerinde muharrer hususât ve bunlara mütedair mesail ve ihtilâfât ve devletçe ehemmiyeti cihetiyle müzakeresini başvekâletın veya sair vükelânın telif eyleyeceği sair mevad Meclis-i Vükelâca müzakere olunur ve mesail-i fevkalâdeden ma'dud mesail hakkında sâdir olacak Ferman-ı Âli'lerin sebk ve medlülü dahi Hey'et-i Vükelâca tedkik edilir.»

Bu maddenin muhtevası ile yukarıdaki maddede belirtilen mâna arasında direkt bir alâka bulmanın güç olduğunu da burada belirtmemiz icab eder.

EK — II

**1293 (1876) Anayasası'nın 1909 değişikliğinden sonraki
29. maddesi :**

«Vükelâdan herbiri dairesine ait olan umurdan me'zuniyeti tahtında bulunanları usule tevfikân icra ve icra me'zuniyeti tahtında olmayanları Sadr-ı Âzam inha eder. Sadr-ı Âzam dahi o makule mevaddan müzakereye muhtaç olmayanları doğrudan doğruya ve muhtac-ı müzakere bulunanları Meclis-i Vükelâ'da ba'del müzakere muhtac-ı tasdik olduğu takdirde arzeder ve mühtac-ı tasdik olmayanlar hakkındaki Hey'et-i Vükelâ kararını tebliğ eyler. Bu mesalihin enva' ve derecatı kanun-u mahsusla (3) tayin olunacaktır. Şeyh-ül İslâm mühtac-ı müzakere olmıyan mevaddı doğrudan doğruya arzeder.»

**Meclis-i Vükelâ'nın vezaifine Mütedair 9 Rebiülevvel 1327
tarihli Nizamnâme-i Dahili'yi Muaddil Nizamnâme**

20 Cemaziyühra 1330-24 Mayıs 1328

(6/Haziran/1912)

**(Takvim-i Vekâyi' ile neşir ve ilânı: 20 Cemaziyühra
1330 - 27 mayıs 1328, Numara 1147)**

Madde : 1 — Meclis-i Vükelâ'da müzakere edilecek mevad üç nev'e münhasırdır :

- 1 — Siyaset-i umumiyyeye müteallik mesâil,
- 2 — Kanun-u Esasi'nin ahkâm-ı mahsusası mucibince vükelânın mesuliyet-i müsterekesini icab eden mesâlih,
- 3 — Kavanin-i saire mucibince Meclis-i Vükelâ'nın kararına muallâk olan hususat.

Madde : 2 — Meclis-i Vükelâ'da müzakeresi nâzırlar tarafından teklif olunacak mevâddın siyaset-i umumiyyeye taalluku olmak şart-

(3) Bkz. Ek I, not: 1.

tır. Bu taalluk münasebetiyle bir mes'elenin Hey'et-i Vükelâca müzakeresine nâzırlar tarafından lüzum görüldüğü halde ânın esbabını rey ve mülâhazalarını nezzar muvazzahen ve tahriren Makam-ı Sadarete bildireceklerdir.

Madde : 3 — Birinci ve ikinci maddelerde tâdâd olunan mesail haricinde bulunan mesâlihden tasdik-i Hazreti Padişahiye arzı lâzım olanlar için nezzar taraflarından kaleme alınacak İrade-i Seniyye lâyihaları, imza olunduktan sonra mevki-i icrâya konulacaktır. Daire-i ilmiyyeye müteallik hususât, kemâkân Makam-ı Meşihat'tan arz ve isti'zân olunacaktır.

Madde : 4 — Meclis-i Vükelâ mukerraratından tasdik-i Hazret-i Padişahi'ye mühtaç olanlar bâmazbata arz olunacağı gibi, mezabita leffedilecek İrade-i Seniyye lâyihalarının Hey'et-i Vükelâ tarafından imza olunması şarttır.

Madde : 5 — Meclis-i Vükelânın kararları Meclisçe vâki' olacak tensibe göre hülâsaten yahut Meclisçe bilittifâk veya ekseriyetle tekelif olunduğu halde aynen zabtolunur.

Madde : 6 — Meclis-i Vükelâ'nın zabıtnâmeleri Meclis-i Vükelâ ve mâruzat kalemi müdirinin mes'uliyeti ve Sadaret müsteşarının nezareti altında zabıt kâtipleri tarafından tanzim ve vükelâ tarafından imza olunur.

Madde : 7 — Bu Nizamnâmenin icra-i ahkâmına Sadâret me'murdur.

Madde : 8 — 9 Rebiulevvel 1327 ve 18 Mart 1325 tarihli Nizamnamenin bu Nizamnâme'ye mügayir olan ahkâmı mefsuhtur.

Bu Nizamnamenin mevki-i icraya vaz'ını ve nizâmât-ı Devlete ilâvesini irade ederim.

20 Cemaziyühra 1330

24 Mayıs 1328 (6 Haziran 1912)

Mehmet REŞAT

Şeyhül İslâm
Abdurrahman Necib

Sadr-ı Âzam
Said

Harbiye Nazırı <i>Mahmut Şevket</i>	Hariciyye Nazırı <i>Asım</i>
Şurâ-i Devlet Reisi <i>Mehmet Saîd</i>	Dahiliyye Nâzırı <i>Adil</i>
Adliyye Nâzırı <i>Memduh</i>	Bahriyye Nâzırı <i>Hurşid</i>
Ticaret ve Ziraat Nazırı <i>Aristidi</i>	Nafia Nazırı ve Maliye Nazır Vekili <i>Cavid</i>
Posta ve Telgraf ve Telefon Nâzırı <i>Tal'ât</i>	Evkaf-ı Hümayûn Nâzırı <i>Hayri Bey (*)</i>

Maarif Nâzırı
Emrullah

(Düstur, 2. tertip, c. 4, sh: 547-548)

(*) (İmzada) Bulunamadı.

EK — III

A Ç I K I A M A

Âmedî-i Divân-ı Hümayûn: Bab-ı Âli'de Saray ile haberleşmeyi sağlayan dairenin başkanı ve Bakanlar Kurulu'nun başkâtibi

ânın : onun

Bâdehu: daha sonra, ondan sonra.

bâ (mazbata): (mazbata) ile.

hulefa: (b) Bab-ı Âli'de yazıcılık yapanlardan biraz ilerlemiş olanlar.

hususât: hususlar, konular.

isti'zan: izin alma.

lef: ilâve.

Makam-ı Sadaret: Başbakanlık.

- müeddi: gerektiren, sebep olan.
muhavvel: havale edilmiş.
mesail: mes'eleler, işler.
mesalih: (b) işler.
muvazzahan: açıkça.
mevki-i icra: yürürlük.
mefsuah: (b) yürürlükten kalkmış.
mügayir: aykırı.
mukarrerât: kararlar.
mülâhaza: düşünce.
nezzar: nâzırlar, bakanlar.
Sadr-ı Âzam: Başbakan.
sehiv: hata, yanlış.
suver: suretler, şekiller.
tâdât: sayılan.
tahriren: yazılı olarak.
tevfik: (b) uygun.
tevşih: (b) Padişahın mührü ile mühürleme.
tensip: uygun bulma.
tesyir: kolaylaştırma.